

TÓTH-BENCZE TAMÁS:

ELTÚNT EMLÉKJELEK NYOMÁBAN: ORZOVENSZKY KÁROLY SÍREMLÉKE

A balatonarácsi ótemető katolikus parcellájában Écsy László síremléke mellett áll egy mészkőből faragott, ferdén félbetört hengert formázó oszlop, amely előtt fa emlékjel hirdeti, hogy itt nyugszik dr. Orzovenszky Károly balatonfüredi fűrdőorvos, az 1848-49-es szabadságharc orvos őrnagya. Sokáig úgy tudtuk, Füreden is hunyt el. A közelmúltban, a megjelenés előtt álló füredi életrajzi lexikonhoz végzett adatgyűjtés során azonban számos olyan információ, bizonyíték került elő, amely mind az elhalálozás, mind a temetés helyét megkérdőjelezi.

Orzovenszky (eredetileg Orzovenszki) Adolf János Károly 1815. április 28-án a Tolna megyei Pakson született Orzovenszki Márton és Budai Anna második gyermekeként. Budai Anna negyedik gyerekük születésekor 1819-ben meghalt. Az apa újranősült, ebből a házasságból még három gyermek született. Minden valószínűség szerint jómódú lehetett, így engedhette meg a gyerekei iskoláztatását. A „*Paks nagyközség monográfiája*” című könyv, a gyógyszerterek történetének áttekintésénél említi egy „*Ozzovenszky*” (keresztnevet nem közöl) nevű okleveles gyógyszerészt, patikatulajdonost, akinek 1832-ben bekövetkezett halála után gyerekei a patikát eladták. Elképzelhető, hogy a „zz” elírás, és Orzovenszki Márton valóban a Szent Háromság patika, Paks első patikájának tulajdonosa volt. A halotti anyakönyvben Orzovenszky Marcellus (Márton) halálának időpontja 1832. február 16., de a bejegyzés nem említi az elhunyt foglalkozását. Az biztos, hogy Orzovenszky apja patikus volt, ugyanis 1810-ben az első házasságkötésénél a völegény foglalkozásaként patikus lett bejegyezve az anyakönyvbe. Nagyon valószínű, hogy ő lehetett Paks első gyógyszerterének a tulajdonosa, a monográfiában közölt gyógyszerész neve csak elírás, s valóban Orzovenszky Károly apjáról van szó.

Károly a pesti egyetemen 1840-ben szerzett doktori oklevelet. Gyakorló orvosként az egyik pesti (vagy budai) kórházban kezdett dolgozni. (Zákonyi Ferenc azt írta, hogy „*a Wodianer-kórházba került*”, de ilyen elnevezésű kórháznak sem a fővárosban, sem máshol nem sikerült nyomára bukkanni. Egy „*Wodianer-gyógyépület*” elnevezésű intézmény ugyan volt, ezt a báró Wodianer Albert által tett kórházi alapítványból lé-

tesítették, ám csak 1912-ben avatták fel. Az intézmény a mai János-kórház része volt, az alapítványt tevő szobra az épület előtt áll. Persze az is elképzelhető, a hogy a 19. század első felében a dúsgazdag pest-budai zsidó vállalkozó és bankár, Wodianer Sámuel is létesített egy kórházat – vagy tett kórházi alapítványt –, és ezt egy darabig az ő nevével együtt emlegették. Sajnos ennek nyomát eddig nem sikerült fellelni). Orzovenszky 1847. április 27-én Pesten kötött házasságot a nagyszombati születésű, ekkor már Liptó vármegyei lakos 17 esztendő hajadonnal, Lieder Friderikával. 1848-ban megszületett Ferenc fiuk, majd néhány év múlva Malvin leányuk. Az újdonsült férj és apa már rendelő főorvosként dolgozott, amikor megérintette a forradalom szele. 1848 decemberét követően Görgey Artúr hadtesténél szolgált orvos őrnagyi rangban, mint törzsorvos. A harcok befejező szakaszában a tábornok ácsi ütközetben szerzett súlyos fejsérülését ő látta el elsőként. A világosi fegyverletetelig szolgált, az oroszok a többi tiszttel együtt átadták az osztrákoknak. A pesti Újépületbe (Neugebäude) került, itt raboskodott. Mivel korábban nem volt császári katonatiszt és tevételesen a harcokban nem vett részt nem egészen egy esztendő múlva az első közkegyelemmel, 1850 júniusában szabadult. 1853. február 20-án nevezte ki a pannonhalmi főapát a füredi Savanyúvíz fűrdőorvosának. Ebben valószínűleg Balassa János – szintén a szabadságharc katonáorvosa – ajánlása is szerepet játszott. Orzovenszky füredi tevékenysége alatt több új gyógymódot vezetett be, pl.: a savókúrát a tüdőgümőkór, a Balaton iszapjának a gyulladáshasznosító bőrbetegségek és a reumás fájdalmak kezelésére történő felhasználását. Javasolta a fedett sétány, a parkok kialakítását, a hidegfürdők számának emelését, úszóiskola létrehozását úszómester irányításával, bevezette a csendrendeletet. Tagja volt az 1855-ben megalakult fűrdőbizottságnak. 1863-ban megjelentette a *Balaton-Füred és gyógyhatása* című munkáját. Társzerkesztője és kiadója volt az 1868 májusa és szeptembere között Pesten megjelent „*Füredői Lapok*”-nak. Felesége 1864. február 7-én meghalt, Orzovenszky nem házasodott meg újból. 1876. július 12-én hunyt el Budapesten, az anyakönyvi bejegyzés szerint szívbajban. A Kerepesi (Fiumei út) temetőben helyezték végső nyu-

galomra 1876. július 14-én, felesége mellé. Sírjuk már nem látható, a Kerepesi temető gondnokságának nyilvántartása szerint a sírjegyzékben már nem szerepel. Fiuk, ifj. Orzovenszky Károly köz- és váltóügyvéd és zalaegerszegi törvényszéki jegyző 1876. december 9-én Pozsonyban 28 éves korában hunyt el. Tudomásom szerint neki gyermeke nem született. Orzovenszky Károly másik gyermekéről, Malvin nevű leányáról jelenleg annyi ismert, hogy ekkor már férjnél volt. Feltehetően a sírmegváltás idejének letelte után az Orzovenszky-házaspár nyugvóhelyét nem váltották meg újra, a maradványokat a temető csontkamrájába helyezhették át, a sírhelyet pedig más részére eladták.

Ezzel szemben Zákonyi Ferenc „Balatonfüred” című monográfiájában azt írja, hogy az arácsi temetőben megtalálta Orzovenszky sírját: „a felírás már olvashatatlan volt, csak a nehezen látható ENSZK betűkből tudtam megállapítani, hogy dr. Orzovenszky Károly volt főorvos síremléke.” Továbbá megerősítésként Sziklay Jánosra hivatkozik: „Sziklay János is említést tesz egyik cikkében, hogy dr. Orzovenszky Károly sírja Écsy Lászlóé mellett található.”

Szerencsére némi utánjárással sikerült megtalálni a hivatkozott munkát, ami ugyan nem cikk, de valóban Sziklaytól származik. Ebben az arácsi régi temetőről a következőképpen ír: „Ott fekszik a Balaton lelkes tudós barátja Lóczy Lajos, egyszerű, de meghatóan jellemző síremléke az alsóorsalmádi vörös homokkőből készült: ott nyugszik a szintén korán elhunyt Szász Gyula szobrászművész alkotta síremlék alatt a harcos katolikus szerkesztő Lonkay Antal és veje Hortoványi József volt orsz.[ággyűlési] képviselő és lepszervező <sic!>; a szeretetház említett két derék igazgatója; Orsovenszky <sic!> volt jeles orvos, Écsy László jubilált fürdőigazgató, mindkettő Balatonfüred első modern fellendítője”.

Tehát mint a szövegből kiderül, Sziklay nem írja azt, hogy Orzovenszky sírja Écsy Lászlóé mellett van. Az oszlop felirata az 1920-as évekre annyira megrongálódhatott, hogy ő is csak töredéket tudott kibetűzni (NSZK).

Úgy tűnik, Zákonyi Ferenc megelégedhetett a Sziklay-féle utalással. A paloznaki római katolikus plébánia – az önálló füredi katolikus plébánia csak 1918-ban jött létre, addig az arácsi és füredi anyakönyvi eseményeket a paloznaki plébánián jegyezték be – halotti anyakönyvében ugyanis egyáltalán nem szerepel ilyen néven halálozási bejegyzés, vagy temetés 1870 és 1895 között. Egyébként, ha

itt hal meg, és máshol temetik el, akkor is szerepelne, és a megjegyzések rovatban lenne bevezetve, hogy melyik temetőben és mikor lett eltemetve. A hivatkozott Sziklay szövegben említett többi név viszont megtalálható. A református anyakönyvekben sem szerepel Orzovenszky Károly néven halálozás és temetés.

Écsy László fürdőigazgató a Veszprém Megyei Levéltárban nemrégiben előkerült naplójában, az 1876. július 13-i bejegyzésnél írja a következőket: „Déli 12 órakor vettem boldogult Orzovenszky Károly füredi fürdőfőorvos úr halotti levelét, melyből láttam, hogy holnap reggeli 6 órakor a kerepesi temetőben örök nyugalomra teszik.” A július 14-i bejegyzésnél pedig ez olvasható: „A derék férfit tehát ma reggel 6 órakor vitték örök nyugalomra kerepesi temetőben Pesten. Ezt támasztja alá mind a Pest belvárosi katolikus plébánia anyakönyvének bejegyzése, mind Orzovenszky Károly gyászjelentése, utóbbira az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmtárában sikerült rábukkanni.

Elképzelhető, hogy nem síremléket jelöl az arácsi temetőben álló oszlop, hanem csak egy emlékjelet, amit Orzovenszky tiszteletére állíthattak. A paloznaki plébánia historia domusai (háztörténet) eltűntek, így ezt a változatot nem sikerült ellenőrizni, továbbá a korabeli sajtóban sem lehetett eddig ennek nyomát felfedezni. Középről készített fotót sem tudtam feltalálni az oszlopról, a meglevők mindegyike távolabbi felvétel, azokon a szövegmaradványokat nem lehet kivenni.

Az „ENSZK” szótöredék, amelyre Zákonyi Ferenc állítását alapozta. Hasonló néven viszont találtam egy halálozást és temetést a paloznaki plébánia halotti anyakönyvében. A balatonfüredi gyógyhelyen 1880. július 14-én elhunyt Zlinszky Imre, korának ismert jogásza és írója, aki tüdőbaját kezelteni érkezett ide. Őt július 15-én helyezték végső nyugalomra Arácon. Lehetséges, hogy az ő sírját vélték Orzovenszkyének?

enszk

inszk

Hogy időközben esetleg áthelyezték volna Orzovenszky hamvait Pestről Arácsra? Nos elvben lehetséges, de nem valószínű. És ennek valamilyen formában nyoma kellene, hogy legyen.

Orzovenszky Károly síremléke már valóban eltűnt, de a Kerepesi úti temetőből.

Füreden síremléke ugyan nem, de emlékjele azért van Orzovenszky Károlynak. Emléktáblája a füredi Szívkórház falán (avatva: 1982. március 13.) és a Honvéd Szanatórium előtt (avatva: 1982.

szeptember 27.) található. Az arácsi városrészben utca viseli nevét.

Irodalom:

Paks római katolikus keresztelési anyakönyve. IV. kötet, 282. p.

Pest, Belváros római katolikus házasságkötési anyakönyve. 36. kötet 221. p., [64/1847]

Budapest, Belváros római katolikus egyházi halotti anyakönyve [196/1876]

= Vasárnapi Ujság. 1876. július 16. 29. sz.

Orzovenszky Károly gyászjelentése.

Sziklay János: Balatonunk egészségügyi, gazdasági és turisztikai értéke. 2. kiadás Bp.- Pécs, 1928(?). 127. p.

dr. Németh Imre, dr. Koch József, Somogyi György, szerkesztette: dr. Németh Imre: Paks nagyközség monográfiája. Paks, 1976. 274. p.

Zákonyi Ferenc: Orzovenszky Károlynak, a szabadságharc egykori törzsorvosának emléke Balatonfüreden = Honvédorvos. 1982. (34. évf.) 4.sz. 311-315. p.

Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém., 1988. 545. p.

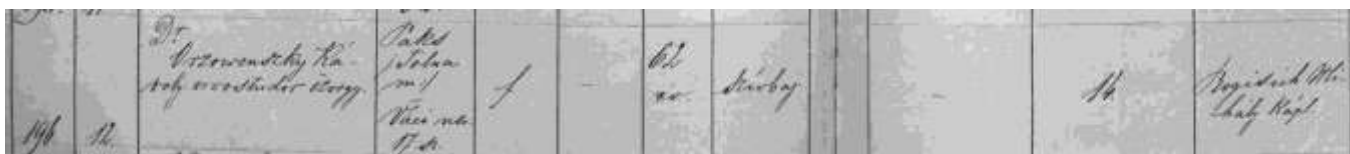
Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém., 1999.

Balatonfüred emlékjelei. II. jav. kiad. Balatonfüred, 2005.

Tyukos Anett: Egészségügy: Dr. Orzovenszky Károly, szabadságharc egykori törzsorvososa (1815 – 1876) = Paksi Tükör. 2005. április, 9 – 11.p.

Écsy László naplói: 1863 – 1892. Balatonfüred, 2008.

Kernné Magda Irén: Híres paksiak, paksi hírességek: Dr. Orzovenszky Károly = Paksi Hírnök. 2008. május 23., 18. p.

A budapesti belvárosi plébánia halotti anyakönyvének bejegyzése

Orzovenszky Károly, valamint **Orzovenszky Málvin** férj, **Schiefner** mint gyermekek, ugy **Orzovenszky de-Grach Mária** mint testvér, melyen szomorodott szívvel jelentik szeretett édes apjoknak, illetőleg testvérnek.

Dr. ORZOVENSZKY KÁROLY
orvos sebész tudós, balaton-füredii fő orvos, több tudós társaság tagjaival

f. hó 12-én reggel 1/5 órakor életének 62-ik évében hosszas betegség után történt gyászos kimúltár.
 A megboldogult hideg tetemsi f. hó 14-én (saját kívánsága szerinti) reggeli 6 órakor foguak beszenteltetni a kerpesi-út melletti sírkertben örök nyugalomra tétetni.
 Az engesztelő szent mise-áldozat f. hó 14-én d. e. 9 órakor a sz. Ferencziek templomában fog megtartatni.
 Budapest, 1876. július 12.

BÉKE HAMVAIRA!

(Lakás: belváros, vaczi-utca 17. sz. a.)

CÓNCORDIA Post-Budai temetkezést rendező Intézet Károly-utca 1 sz. Lipót utca 3. sz. és Kerpesi-út 13/16.

Orzovenszky Károly gyászjelentése